

Válka Čechů s Němci (Část 1)

Emanuel Rádl

Předmluva

Část 1.

Kapitola první

Cyrlometodějství prvním velkým zápasem mezi Čechy a Němci?

- a) Barbarské křesťanství
- b) Slovanští věrozvěstové
- c) Šlo o pravoslaví proti katolictví
- d) Církev – stát - národ
- e) Západní a východní vlastenci
- f) Slovanská bohoslužba
- g) Národní jazyk jako síla a jako slabost
- h) Šlo také o jurisdikci
- i) Přehled
- j) Konec vlivu Cyrila a Metoděje
- k) Němečtí misionáři v Čechách
- l) Úkoly misionářů u nás
- m) Závěr
- n) Palackého teorie
- o) Pravda vítězí

PŘEDMLUVA

Národnostní otázka je moderní světovou otázkou; je pro dnešní Evropu tak otázkou otázek, jako byla reformace otázkou na život a na smrt pro Evropu XVI. a XVII. století. Sotva je stát na světě, v němž by nebylo této otázky, ačkoli nikde není daleko tak aktuální jako ve střední Evropě. Od státu ke státu se mění její obsah: jde o různé národnosti, o různé jejich ideály, o různé formy jejich poddanství ideálům cizím. Je pohnutými přechody spojena s otázkou rasovou tak, že se v některých státech mezi nimi nečiní rozdíl; souvisí však i s otázkami hospodářskými, politickými, církevními. Je výrazem pozemskosti moderního myšlení, v němž je málo zájmu o přesvědčení, o ideály, o vyznání, o ducha, v němž se spory vedou hlavně jen o přírodní a hmotné věci: o rasy, o zvyky, o řeči, o hospodářskou organizaci státu, o petrolejová ložiska. Jsme sice již na sklonku této doby dějin, začíná se renesancí, doby, kdy tento pozemský, materiální, přírodní svět byl jediným obsahem života; začínáme se opět probouzet k víře ve vládu věčných pravd, v moc metafyziky a v sílu přesvědčení. Zatím však jen jednotlivci cítí příchod této lepší budoucnosti, a celý svět je pořád ještě ponořen do hádek sociálních, národohospodářských, rasových a nacionálních. Nelze se jim vyhnout; i nezbývá než je řešit ve jménu pravd věčných.

Rozboru otázky národnostní je věnován tento spis. Nestudují národnostní problém in abstracto, nýbrž na zvláštním případě zápasu Čechů a Němců v tomto státě. Čechy a Morava jsou vskutku od počátku XIX. století klasickou zemí národnostních sporů. Rakousko-Uhersko bylo v celém světě pověstné těmito zápasy; nebyl to jen zápas mas, žurnálů, efemérních politiků, nýbrž věnovaly se mu nejlepší síly české i německé; filozofie kulturních vůdců českých, Palackého, Havlíčka, Masaryka, vrcholila právě v řešení otázky národnostní. Válka rozřešila tyto spory jen pro neprozíravé politiky, kteří se domnívají, že meč může být ultima ratio také ve věcech kulturních. Těchto neprozíravých politiků není málo: diktát vítěze ve Versailles a v Saint-Germain je pro příliš mnohé lidi posledním slovem, jako byly diktáty protireformační. Posledním slovem? Edikt nantský (1598), kterým byli vypovězeni hugenoti z Francie a země byla pokatolíčtěna, neukončil náboženských bojů francouzských: Velká revoluce nebyla jen výbuchem proti monarchismu, nýbrž i proti té církvi, která si chtěla pojistit vládu ve Francii na věky. Mír vestfálský (1648), kterým se vojensky ukončila třicetiletá válka a který uplatnil zásadu (jež mutatis mutandis i dnes v praxi platívá o národnostech), zásadu cuius regio illius

religio, nerozřešil církevních zápasů v Evropě: porážka Čechů na Bílé hoře (1620) zdála se přinášet definitivní vítězství v této zemi katolíkům a přece za tři sta let většina národa znovu odsoudila vítěze. Tyto příklady ukazují, že i mír versailleský je jen epizodou v dějinách, jejichž kolo se ještě nepřestalo točit.

Obecně se uznává, že práva, zaručená národnostem mírovými smlouvami, jsou nedostatečná. Smlouvy obsahují jen nejvšeobecnější věci a mohou být různě vykládány; zvláště však zabezpečují jen ochranu práv individuálních, ačkoli národnost, rasa a církev, jichž se ochrana má týkat, jsou v podstatě zjevy kolektivní a jen jako kolektivů se týkají útoky proti nim vedené. Hledím tomuto nedostatku smluv mírových čelit rozbořením ideologie, která vede k národnostnímu utlačování, a hledáním cest, jak mu čelit. Hledám vznik idejí, které vedou k národnostním sporům, a ukazují, jak by bylo pochybeno vidět smysl jejich jen ve štvanicích agitátorů. Štvání by nemělo úspěchu, kdyby se agitace neopírala o zakořenělé předsudky, z nichž některé jednou byly pozoruhodnou filozofií.

Nedomnívám se, že lze ukončit národnostní boje nějakou parlamentní technikou. Dnešní spoluvláda Čechů a Němců připravuje sice klidnější půdu pro dorozumění a umožňuje řešení rozmanitých důležitých aktualit národnostních; je to však jen příměří, v němž obě strany setrvávají na svých zásadách, aby se na sebe vrhly při nejbližší příležitosti. Dorozumění se může stát jen po rozboru základních sporných otázek, rozboru, který parlament není schopen provést. Od toho je literatura a věda. Teprve až bude veřejnost připravena, může dát hlasování poslanců formální výraz dorozumění. Dosah činnosti parlamentní se přeceňuje; parlament je konec konců také jen úřadem, který jen registruje to, co právě ve veřejnosti žije.

Dívám se ne bez sympatií na pacifisty: proč jsou jejich spolky - až příliš četné - tak málo respektovány skutečným během událostí? Jednou z velikých jejich vad je, že bojují jen abstraktně proti válce mezi státy a tváří se, jako by dovedli tuto katastrofu zakřiknout nějakou brožurou nebo nějakým sjezdem dobromyslných pracovníků. Války se však poněmhu rodí z falešné ideologie; občanstvo je už dávno mobilizováno pro válku uvnitř státu, kdy se ještě za hranicemi prohlašují nejmírumilovnější hesla. Mírumilovnost může se osvědčovat úspěšně na prvním místě jen mezi občanstvem státu; budme proti vnitřním válkám, proti děláním vnitřních nepřátel a lehce dovedeme být proti válce mezi státy.

Moje výklady nejsou jen akademickou úvahou. Národnostní boj po válce mne dráždil tím, že se přičil mému vědomí o tom, co se Němcům slibovalo před válkou, i mému svědomí. Mnohokrát jsem veřejně vyslovil nesouhlas s protiněmeckou politikou československého státu. Měl jsem však tolik jiné práce, že bych se byl neodhodlal k soustavnějšímu prostudování českoněmecké otázky, kdyby mne nebylo provokovalo uzavírání německých škol a jazykové nařízení. Chtěl jsem napsat brožuru o těchto věcech, ale průběhem práce jsem se dostal k rozboru ideologie česko-německého zápasu.

Jen krok za krokem jsem se probíral z vládnoucí ideologie protiněmecké a proto chápu ty, kteří se nemohou z ní vybavit. Nestačí říkat o sobě, že nejsem »šovenem«, že »vlastenectví je překonané«, že »nemám nenávisti k Němcům« atd. Mnoho lidí se dává takovýmito prázdnými frázemi uspávat, takže nevidí, jak se topí v nacionalismu přes všechnu svou domnělou snášenlivost. Neboť nesnášenlivost je do nás hluboko vštípena, a je třeba nejen průměrné šosácké »spravedlnosti«, abychom ji překonali; je třeba zbavit se strachu, že by pravda a spravedlnost mohly ublížit našim zájmům, je třeba stálé snášenlivé praxe a zvláště také zkušenosti. Protože vím, jak se těžko překonávají nacionální předsudky, nedělám si iluzi o úspěchu tohoto spisu. Víím, že mnoha čtenářům se nezavděčím, i když nemyslím na agitátory. Stojím se svými názory sám a sám. Žádná politická strana, žádná literární skupina, žádný jednotlivec jich veřejně nepřijímá; pokládají se za paradoxa. Není to příjemný stav pro spisovatele. Nemluvíím o vnějších obtížích, kterých nemám; ale spisovatel potřebuje vidět, jak jeho názory nestojí mimo danou realitu veřejného života, nemá-li být zmaten. Není třeba hned všeobecného souhlasu, ale je třeba skupiny, která podobně věří. Nemám takové skupiny. Kdyby veřejné mínění české bylo pro mne kritériem správnosti, nemohl bych tuto knihu napsat. A přece víím, že mám pravdu. Nepatřím k ctitelům Svatopluka Čecha; od studentských let však mi znějí v hlavě jeho verše: „Čech můž' být vězněm, nikdy žalářníkem.“

Je to pouhá fráze básníková, či mravní závazek politický? Věřím, že mravní závazek. Vzpomínám za druhé často Descartesovy veliké zásady: Omne est verum, quod clare et distincte percipio. Ideologie politická ještě nedospěla úrovně tohoto pravidla; tam ještě vládnou mýty a předsudky. Proč by však nemělo platit také v politice, že jen co je logicky jasné a důsledné, může být správné? Věřím, že pravda vítězí těžkým duchovním bojem; pravda se nezískává agitacemi a štváním politickým. Za třetí mne poučuje zkušenost, že se moje politické soudy osvědčují. Moje kritika našich náboženských poměrů se ukázala správnou; předpověděl jsem, že se naše pravé strany snáze dohodnou o Němcích než levé, a myslím, že se osvědčuje i to, co jsem napsal o marxismu. Můj rozbor sporů česko-německých je založen na stejné metodě, jako jiné moje práce. Vidím nadto, že v projevech cizích pozorovatelů se objevují podobné názory, jako jsou moje (1).

Příčina, proč se moje názory zdají být paradoxní, je v dlouhé falešné výchově českého lidu, jak doložím v tomto spisu. V tom ohledu mne zvláště zarazilo, jak malý myšlenkový vliv měl Masaryk na svou generaci a jak stál se svým mravním individualismem osamocen v českém kolektivismu pozitivistickém, nacionalistickém a marxistickém, a jak jeho vlastní lidé se dali nést jen masovými instinkty, vydávající je za jeho názory. Nové a správné ideje pronikají obtížněji, než se zato má. Obdivujeme se ohromným dílům lidského stavitelství: pyramidám, čínské zdi; zarazí nás ohromná masa hmoty na nich. Stavba nových názorů dá více práce, ale nevšímáme si jí, protože, dokud názory nejsou uznány, nechceme jich vidět, protože jim nerozumíme, a když jsou uznány, neumíme jich vidět, protože v nich žijeme. Spis tento ukazuje dokumentárně, jak jsou rasové antipatie mezi Čechy a Němci staré; ten fakt sám vysvětluje, jak je těžký boj proti nim.

Co mohu tedy očekávat od tohoto spisu jiného, než že jednotlivci budou uvažovat o faktech, která uvádím, že logika spisu některé donutí, aby revidovali své názory, a že se někteří dají probudit k poznání, že mají osobní odpovědnost za budoucnost našeho veřejného života?

Píši spis tak, aby mohl být čten stejně Čechy jako Němci. Opouštím v něm tedy uvědoměle tu metodu, která zná v Čechách buďto jen dějiny a osudy Čechů anebo jen Němců. Znáám v první řadě občany tohoto státu a píši o nich jako občan rovný Čechům i Němcům. Chápu, že toto stanovisko narazí, ale spis má být právě odůvodněním, že stát československý je tak povýšen nad Čechy a Němci, jako je povýšen nad církvemi. Tak asi píše americký historik stejně o různých církevních organizacích Spojených států a tak píše kanadský spisovatel politický stejně o obyvatelstvu země, francouzském jako anglickém. Této zásady se tedy držím; přesto píši daleko více o Češích než o Němcích. Předně byli a jsou Češi aktivnějším nositelem politických osudů této země a na jejich životě závisela ideologie tohoto státu; za druhé znám české věci lépe. Nepochybuji, že by německý spisovatel dovedl doplnit moje údaje o Němcích mnohými potřebnými doklady.

Základní myšlenkou mé úvahy je, že tzv. kulturní pojetí státu (to, co Němci nazývají »Kulturnation«), jež bylo šířeno z Německa a je také základem ideologie našeho státu, je pochybené. V teorii vypadá myšlenka velmi pěkně, že stát má být vyvrcholením kulturních snah obyvatelstva, ale v praxi vede k znásilňování i národnosti. Je nutno provést odluku národností od státu, jako se žádá odluka církve od státu; smysl požadavku po autonomii národností je: stát jako organizace vzniklá smlouvou mezi svobodnými a svéprávními národnostmi.

Abych své teze doložil, vybral jsem si nejprve z minulosti příklady, kde se obvykle mluví o boji Čechů s Němci, a rozebral jsem je. Rozbor mne poučil, že líčení těchto událostí je nesprávné a způsobené liberalistickým pojetím dějin Františka Palackého, našeho historika dosud neomezeně vládnoucího. V tomto ohledu je můj spis pokračováním úvah vyložených v brožurě »O smysl českých dějin«. Způsob, jakým ona brožura byla přijata, mne utvrdil v přesvědčení, že mi nezbude, než abych sám napsal nějakou kapitolu z dějin v duchu svých názorů. Byl to pro mne těžký úkol, ale byla to příležitost ukázat, jak poměr Čechů k Němcům dostane podstatně jiný smysl, jestliže opustíme Palackého liberalismus. Za druhé mi sloužily první dvě kapitoly tohoto spisu k tomu, abych na rozboru dané historické látky objasnil pojmy, o něž jde při diskusi o sporu česko-německém.

V dalších kapitolách analyzuji dnešní ideologii zápasu mezi Čechy a Němci: učení o národě, o demokracii (o níž se u nás mnoho řeční, ale málo myslí), o Masarykově názoru na česko-německý poměr, o dnešních organizacích, které boj mezi Čechy a Němci vedou, o zákonech protiněmeckých atd.

Národnostní otázka je otázkou světovou. V Anglii, Švýcarsku a v Rusku a teď i v Německu zdá se být otázka tato rozřešena liberálním zákonodárstvím; jinak je právo národnostní předmětem bojů v celé Evropě, ve Španělsku, ve Francii (Alsasku), v Belgii, v Itálii (tridentští Němci a Slovinci), zvláště však v zemích na jih a na východ od Německa, v Československu, v Jugoslávii, v Polsku, v Rumunsku, v baltických státech, ve Finsku. (2)

Pokud mohu posoudit, je v jiných, zvláště východnějších zemích, nesvoboda národností mnohem horší než u nás. Nebudu uvádět srovnávacích dokladů: je-li však možno, aby v Dobrudži např. Rumunsko nechalo ze 460 obecných škol bulharských a 9 gymnázií se 17 000 žáky jen 4 školy obecné se 400 žáky a ještě se všelikým omezením («La Bulgarie», 11. listopadu 1926), pak se zdá, že je pohoršující mluvit o nespravedlivé politice národnostní u nás. Myslím však, že i vlastenečtí čtenáři souhlasí s tím, že my máme jinou odpovědnost před světem než Rumunsko.

Třebas jsem se držel v tomto spise jen poměrů v Československu, řeším světovou otázku; neboť poměry v jiných zemích střední a východnější Evropy jsou v podstatě stejné a jeden lék platí pro všechny. Hledám tento lék; neřeším tedy jen stížností lokálních, nýbrž jen zásadní věci. Věřím, že Československo je zemí zvláště vhodnou pro studium a řešení této otázky.

Jde opravdu o válku Čechů s Němci? Podle mnohých českých spisovatelů jde o víc; jde o věčný zápas, který nemůže být rozhodnut než zničením jednoho z bojovníků. »Světová válka nás přesvědčila, že člověčenstvo dokonce nespěje k světovému bratrství, ale že se rozdělí na dva tábory národů: v jednom budou ti, kteří nespouštějí s očí ideál dobra ... v druhém budou národové, bojující za zlo i tenkrát, když pokrytecky předstírají opak.« A kteří jsou to národové? »Mně bylo pořád jasnější, že mezi námi a Němci je co do skladu srdce a ducha propast, která se zasypat nedá ... « (3) To je filozofie války mezi Čechy a Němci. Můj spis podává filozofii míru mezi těmito dvěma starými sousedy a často přáteli.

1) Válka mezi Čechy a Němci je sice zjevem vnitřní politiky a jen nepřímo zasahuje do vnější. Slyšeli jsme však, že se proti naší protiněmecké politice už vyslovili: Lloyd George, Mussolini, L. Eisenmann (v »Le monde slave« 1925). Meziparlamentní unie se sídlem v Ženevě vyzvala dotazníkem z roku 1923 nepřímo své členy a tedy také členy československé, že »by bylo záhodno dát podnět k tomu, aby vhodnými opatřeními zákonodárnými nebo administrativními se přispělo ke zmírnění protimíru mezi národnostními majoritami a minoritami«. Dotazník byl sám sebou pokládán za nepříznivý Čechům, a dr. Uhlíř, český delegát, postavil se proti němu. V Mezinárodním svazu pro Společnost národů byla přijata roku 1922 rezoluce jejího předsedy W. Dickinsona, nepříznivá Československu (i Jugoslávii, Rumunsku a Polsku), žádající, aby jazyková práva menšinová byla rozšířena, aby menšinám byla dána co nejrozsáhlejší samospráva, a aby byly zřízeny při radě Společnosti národů zvláštní komise minoritní, které by zkoumaly stížnosti menšin a předkládaly Stálému dvoru mezinárodní spravedlnosti všechny případy, v nichž se nedodržují smlouvy k ochraně menšin. Československý delegát proti tomu protestoval, ale rezoluce byla přijata. – Tento spis byl ukončen před akcí tzv. Rothermereovou. Nemám, co bych podstatného dnes na něm měnil pod jejím vlivem; vidím však z jejího průběhu a z hlasů cizích politiků, jak je nacionalistická politika v tomto státě nemožna. Jestliže bývají tyto hlasy zdrženlivé, přičtíme to významu našich vedoucích politiků Masaryka a Beneše, od nichž se očekává, že dovedou během času paralyzovat české a slovenské protiněmeckví a protimaďarství.

2) Důležité tzv. národnostní menšiny v Evropě jsou tyto: Ve Francii: Němců 4,4 %, Italů 1,5 %. V Itálii: Slovinců a Chorvatů 1,4 %, Němců 0,7 %. V Polsku: Ukrajinců 22 %, Bělorusů a Rusů 7,4 %, Němců 7,1 %. V Rumunsku: Maďarů 9,7 %, Němců 6,1 %, Ukrajinců 5 %, Bulharů 1,5 %. V Jugoslávii: Němců 5,1 %, Makedonců 5 %, Maďarů 4,3 %. V Belgii: Němců 1,4 %, Holanďanů 3 %. V Uhrách: Němců 7,4 %, Slováků 2 %. V Rakousku: Slovinců 1 %, Čechů a Slováků 2 %. V Řecku: Turků 17,6 %, Bulharů a Makedonců 8,8 %, Albánců 1,7 %. V Bulharsku: Turků 6,6 %. V Dánsku: Němců 3 %. V Litvě: Bělorusů a Rusů 9,7 %, Němců 3,2 %. V Lotyšsku: Němců 7 %, Rusů 6,2 %, Bělorusů 4,3 %, Poláků 3,4 %. V Turecku evropském: Řeků 28,6 %, Arménců 24,3 %. V Estonsku: Rusů 5,8 %, Němců 5 %, Lotyšů 4 %.

(Podle C. Morocutti »Europa und die völkischen Minderheiten« (1925), 59. V Československu je v poměru k těmto číslům veliké procento tzv. menšin: Němců 27 %, Maďarů 7 %, Poláků 12%•

3) Josef Holeček »Národní moudrost«. 35 a 30.

Kapitola první

CYRILOMETODĚJSTVÍ PRVNÍM VELKÝM ZÁPASEM MEZI ČECHY A NĚMCI?

A) BARBARSKÉ KŘESŤANSTVÍ

V roce 845 bylo pokřtěno čtrnáct českých pánů v bavorském Řezně; kolem roku 860 moravský kníže Rastislav si vyžádal učitele křesťanství z Cařihradu. Češi vstoupili do společnosti kulturních států předloživše jako vizitku křestní list - jako i jiní evropští národové. Křesťanství způsobilo tehdy od IV. do IX. století mezi kmeny, zvláště dnešní střední Evropy, větší revoluci než později křížové výpravy, reformace, francouzská revoluce, moderní věda. Máme sice tu a tam památky o životě těchto kmenů z doby starší, ale neodkázali nám žádnou myšlenku, na kterou bychom mohli dnes připínat svoje ideály: od Španělska až do Moskvy pohanští kmenové žili ze dne na den, jak kázaly drsné podnebí a meč pohlavárův. S přijetím křesťanství přišla víra ve věčnost, v pravdu, která vítězí, v duchovní život. Ted, pod duchovní vládou římskou, bylo možno navazovat na tradice klasické, latina se stala dorozumivací řečí mezinárodní, lid se naučil poznávat organizovaný život ve formě církve, vzdělanci našli podnět k nadšení pro práci misionářskou.

Nová víra vtlokána do hlav nevěřících barbarsky. Kristův kříž byl ukládán národům ve válce přemoženým a běda těm, kdo neuvěřili, že láska k bližnímu a pokora je zásadou rytířských věrozvěstů! Krev tekla potoky; rozsáhlé kraje byly zpuštěny, celé kmeny vyhubeny; věrozvěstové vybili ve jménu Krista všechno: muže, ženy, děti, zajatce! Zvláště o Polabských Slovanech se vypravuje, jak zmizeli ze světa za bojů, v nichž jim němečtí sousedi přinášeli evangelium. Války Karla Velikého proti Slovanům; vzpoury a krvavé jejich potlačení; úkladné vraždy, vybíjení celých kmenů; krvavý Gero; a konec - vzdech Kollárův: »Druhdy kolébka, nyní národu mého rakev!« Hle, jak psal do oněch krajů anglický misionář Lebuin (kolem roku 775): »Slyšte mne a nejen mne, nýbrž Toho, kdo mluví k vám skrze mne. Oznamuji vám rozkaz Toho, jehož všechny věci poslouchají a jemuž všechny věci slouží... nebudete-li poslouchati Jeho příkazů, náhlá zkáza přijde na vás. Neboť Pán na nebesích ustanovil statečného, moudrého a velmi rozhodného knížete, který není daleko, nýbrž docela blízko. Jako prudká bystřina vyhrne se na vás a pokoří hrdost vašich srdcí a rozdrtí vaši zatvrzelou šíji. Vtrhne do vaší země s mocným vojskem a zpuštějí všechno ohněm a mečem tak, že zůstane poušť. Jako mstitel hněvu Božího, kterého jste vydráždili, pobije některé z vás mečem, jiné uvede v chudobu a nouzi, na jiné uvalí bídu stálého zajetí a vaše ženy a děti rozptýlí daleko široko jako otroky a ty, co zůstanou, uvede v nejhanebnější porobu, aby se na vás splnilo, co bylo dávno předpověděno ... (1)

Tak bylo šířeno křesťanství v oněch slovanských zemích a nejen slovem. Kmeny slovanské byly skoro vybity. Křesťanství? Láska k bližnímu? Pokora? Nepřenášejme však naše moderní ideologie do oněch barbarských časů a nehledejme v tehdejších zápasech ani nacionálního boje mezi Němci a Slovan; Češi, kteří tehdy ještě neobjevili teorie o slovanské vzájemnosti a o německém nebezpečnosti, válčili v oněch dobách proti Polabským Slovanům po boku německých panovníků a nic není známo o tom, že by bývali byli laskavější ke kmenům, o nichž se za tisíc let poté objeví, že byli jejich pokrevními bratry. I Češi byli metlou Boží na nevěřící severní Slovan jako Němci.

Také Poláci tehdy ještě si neuvědomili, jak Polabští Slované budou jednou dokladem křesťanského barbarství, mezi pomořanskými Slované šířil křesťanství tehdejší osvědčenou metodou polský kníže Boleslav III. jenž, dobyv země, rozhodl se, buďto že obyvatelé přijmou křesťanství, anebo že je vyhubí. Zpuštějí celou zemi ohněm a mečem a pobil tolik lidí, že pozůstalí ještě tři roky nato ukazovali celé hromady kostí nepohřbených. V dobytém Štětíně dal

pobít 18 000 vojáků; 8000 mužů se ženami a dětmi napřed pokřtil a pak prodal do otroctví. Což byl jen začátek křesťanské práce v těchto zemích.

Trpěli jen Slované touto roztodivnou směsí křesťanství a ukrutnosti? Vypravuje sága o norském králi Olafovi, jak prý táhl s velkou armádou na sever a kázal, že každý musí být pokřtěn. »A poté všichni byli pokřtěni na východní straně země Vik; a potom král táhl do severních jejích končin a vyzval všechny lidi, aby přijali křesťanství, a ty, kteří odepřeli, potrestal přísně; některé zabil, jiným dal usekat údy a jiné vyhnal ze země. A tak se stalo, že lid celého toho království... přijal křesťanství na vyzvání krále Olafa. « (2) Týž král »vyšetřoval obzvláště, jak to bylo s jejich křesťanstvím, a kde bylo třeba nápravy, učil je správným zvykům. Jestliže však tam byli takoví, kteří se nechtěli zřici pohanství, ujal se věci tak horlivě, že některé vypověděl, jiným usekal ruce nebo nohy, vypíchal jim oči, oběsil některé, ale nikoli nenechal bez trestu, kdo nechtěl sloužit Bohu. A chodil tak celým krajem, nešetřil ani velkých ani malých.« (3)

Nešířili tedy křesťanství násilně jen Němci. Bylo to na periférii tehdejšího vzdělaného světa; na periférii, kde vždycky hýří zvůle lidská. Středověk, zvláště první jeho polovina, byl úžasně surový; v tom ohledu jméno »temný« středověk je na svém místě. V křesťanství nešlo tehdy o evangelium a dokonce nešlo o kázání na hoře, nýbrž o organizování církve a o ideál věčného života, jemuž tento život byl lehce obětován, zvláště byl-to život cizí. Vlasty hrůzou se ježí, čteš-li historii těchto dob, které právem potřebovaly myšlenku věčného trápení v pekle, aby našly přiměřený trest za hrůzostrašné věci, které spáchaly na světě. (4) Že se válčilo surově, není ostatně divné; přiznej právo války a přiznáš právo k největším zhovadilostem ve století XII., stejně jako ve století XX. Že se křesťanství šířilo válkou, ani to není divné; také jiné ideály, původně myšlené jako pacifistické, vedly k válkám: francouzská revoluce, vznikající nacionalismus i komunisté ruští slibovali mír jako důsledek své nové idey a přinesli místo něho krvavé války. Nicméně zaráží, že se v oněch dobách počínajícího středověku dalo tolik na to, aby pohanská Evropa uvěřila v Krista i za cenu válek; je to první velký projev toho pojetí křesťanství, podle něhož záleží více na tom, aby lidé byli pokřtěni a aby se podrobili vládě církve, než na tom, aby plnili přikázání boží.

Co tedy máme říci o oněch ukrutnostech? Jest mnoho lidí vůle někdy dobré, někdy pochybné, kteří si berou špatnost lidskou za záminku, aby nemuseli rozhodovat v zápase ideovém. Za světové války bylo mnoho »pacifistů«, kteří se dovolávali ukrutností páchaných na všech stranách a odsuzovali šmahem všechny válčící, neohlížeje se na to, zač kdo opravdu bojuje. Dáme se touto metodou zaslepit? Nechtě se ohavnosti páchaly za světové války na všech stranách, ve válce nešlo o tyto ohavnosti, nýbrž o ideály. A tak tomu bývalo i v dějinách středověké Evropy. V době, kdy se Evropou šířilo křesťanství, bylo cílem: svět ducha jako nejjistější skutečnosti, ducha, jenž vládne mimo tento svět, na věčném nebi, a symbolicky se projevuje v obřadech a zřízeních církevních; ideálem byla světová obec, kosmopolis, organizovaná nábožensky, vedená z Říma, založená na světovém jazyku, na latině, jako dorozumívací řeči; věřilo se v útočný individualismus, jenž, spoléhaje na Boha a na vlastní svědomí, snaží se o loajálnost k autoritě duchovní i světské; rytíř a mnich byli vzorem života, heslo »služby« bylo vůdcem, misionářské úsilí nejvyšším projevem životnosti.

1) C. H. Robinson »The Conversion of Europe« (1917), 385.

2) C. H. Robinson »The Conversion of Europe« (1917), 456.

3) C. H. Robinson »The Conversion of Europe« (1917), 461.

4) Četl čtenář o tom, jak byl potrestán Alberich da Romano, bratr pověstného Ezzelina, vládce v Trevisu? Byl strašně ukrutný, ale nakonec ho oblehli a musel se vzdát na svém hradu, donucen hladem. Hle, jak vypravuje o tom, co se potom dalo, středověký mnich. (Taylor »Mediaeval Mind«, I. 515.) »Tam vládl po mnoho let; a ukrutné a tvrdé bylo jeho panování, jak vědí ti, kteří to zkusili. Byl údem d'áblovým a synem nepravosti, ale zahynul zlou smrtí se svou ženou a syny a dcerami. Neboť katové před očima rodičů vytrhali synům zaživa nohy a ruce, a otloukli je o tváře rodičů. Potom uvázali ženu a dcery na hranici a upálili je; byly to vznešené, krásné panny a nebylo na nich poskvrny. Ale ani jejich nevinnost, ani krása

jich nezachránila, pro nenávist k otci a matce. Ti strašně utlačovali lid v Trevisu. A potom se vrhli na Albericha s kleštěmi;« natrápivše se ho dosyta a nadávající mu, přivázali jej za ocas koňský a utahali jej k smrti. - A kdo ví? Snad učinivše to, ještě majíce plné oči plamenů a krve a plné oči strašného křiku nešťastných dětí, tito lidé šli do kostela a tam se pomodlili: Odpusť nám naše viny, jakož i my odpouštíme! Takový byl středověk... Mnoho z ukrutností křesťanských věrozvěstů pochopíme jako odplatu za ukrutnosti pohanů na křesťanech. Polabští Slované zkusili mnoho; nebyli to však tiché holubice. »Za vlády Niklotovy, když se lid vrátil k pohanství, byli pozůstalí křesťané zbavováni vnitřností a přibíjeni na kříž. Biskupu Janovi roku 1068 usekali ruce a nohy, tělo vyhodili na cestu a hlavu obětovali Radogostu.« (Srovnej Niederle »Život starých Slovanů«, II./1., 271. Mnoho jiných dokladů uvádí Niederle v dílu III./2. 760 a násl.)

B) SLOVANŠTÍ VĚROZVĚSTOVÉ

Svatý Cyril a Metoděj, soluňští bratři, dostali řád svatosti od římského papeže i od církve pravoslavné; vedle toho jim dávají vyznamenání také vlastenci ruští a čeští. Které vyznamenání jim patří právem, o tom dějepiscové vyslovují různé úsudky podle toho, která část jejich zdravého rozumu je zakalena politickými předsudky; literatura o této věci je nepřehledná. Stalo se však zvykem u spisovatelů domácích i zahraničních uznávat, že slovanští věrozvěstové podporovali nacionální aspirace Čechů proti Němcům, kteří sek nám tlačili od západu, přinášejíce s sebou křesťanství německy pochopené; slovanská myšlenka tu prý poprvé se stala hybnou silou na české půdě. Tak píše nejen čeští historikové, nýbrž i Němci (např. Goetz) i Francouzi (Lapôtre). Nechme v dalším výkladu všechno ostatní stranou a vyšetřujme, co je pravdy na slovanském a protiněmeckém programu svatého Cyrila a Metoděje. Bylo to slovanství proti německví, o něž šlo v zápasu soluňských bratří proti německým biskupům, či co jiného?

C) ŠLO O PRAVOSLAVÍ PROTI KATOLICTVÍ

V době života a působení svatých Cyrila a Metoděje pokročil jeden ze světodějných přelomů, jimiž jsou dějiny Evropy bohaté: velice se tehdy rozšířila trhlina mezi pravoslavným a katolickým křesťanstvím. První známky této trhliny teologové shledávají už ve II. století po Kristu; v století V. a VI. trhlina je už zjevná současníkům; formuluje se teologicky v VII. století a nabývá úředního potvrzení ve století XI. Roztržka povstala v Orientě a šířila se z Balkánu na sever přes Uhry do naší země, a tu trhlina šla prostředkem té půdy, na níž se rozvíjely později osudy Čechů. Rozlomí církevní rozkol kmeny, obývající v Čechách a na Moravě, na dva národy, katolický a pravoslavný? Propadne snad celá země československá kultuře balkánské? Či snad ji ovládne papež? Před takovou otázkou stál tehdy rodící se český národ, vida, jak oň zápasí věrozvěstové němečtí se soluňskými. Jak bývá v takových světových rozporech, současníci, o jejichž osud se jedná, nepochopí dosahu otázky; teprve pozdější generace si uvědomí její význam; současníci se zmlátají jen v lokálních, materiálních sporech, nevidouce, jak jsou jejich hádky a vzájemná nechutenství jen nahodilým symptomem světových ženoucích sil. Tak se dnes všelijak lokálně vybíjejí spory o komunismus, když místní účastníci, zapletení do svých zájmů a zájmečků, bojují snad o věci, v nichž by tvůrčové komunismu sotva poznali své ideály. V míře větší tomu bylo v tehdejších necivilizovaných dobách. Mezi kmeny českými, moravskými a slovenskými se tehdy začalo šířit křesťanství; agitátoři přicházeli od východu i od západu, přinášejíce dvojí způsob uctívání Boha; lid se měl rozhodnout pro pravoslaví nebo katolictví. Nebyly to dvě jasně oddělené nauky, jak je tomu dnes, nýbrž jen dva odstíny jednoho vyznání, podávané lidmi, kteří si sami rozdíl jen z části uvědomovali, dokonce když rozkol nebyl ještě úředně ani formulován, ani proveden. Nicméně učení Cyrila a Metoděje bylo jasně pravoslavné: nejen že pocházelo z oblasti pravoslaví, a že Fotius, veliký představitel pravoslaví, byl učitelem Cyrilovým, nýbrž i kult byl orientální; pověstné »filioque« se neuznávalo, a Metoděj dokonce vykonal z Moravy návštěvu v Cařihradě, sídle pravoslavné vlády. Němci na toto pravoslaví ukazovali a proti němu se bouřili. Za těchto okolností nastal v Čechách, na Moravě a na Slovensku kulturní boj mezi oběma formami křesťanství, který, jak známo, nemá své jméno od ušlechtilého způsobu, jakým je veden, nýbrž od předmětu, o který se bojuje. Je velice málo známo o podrobnostech onoho boje; zdá se, že obě formy křesťanství žily delší dobu bez vážných kolizí vedle sebe a teprve později se vůdcové srazili, vyhledávající, jak je zvykem, všeliké slabiny konkurentovy, upozorňující na své přednosti a hledíce si získat přízeň mocných tohoto světa, přízeň domácích pohlavárů, německých vládců a biskupů i

papežovu. Je zjevné, že při tom šlo také o materiální zájmy, neboť každá idea je v nějaké formě spojena s hmotou; a jak už lidé jsou, vrhali do boje svá chytráctví, osobní zájmy, antipatie, tu a tam i zásady - a Prozřetelnosti přenechávali, aby z této změti hmoty a ducha hnětla světové dějiny.

Co jsou nám dnes materiální starosti tehdejších lidí, zloba německých biskupů, kolísání věřících, zima, kterou zakoušel Metoděj ve vězení? Šlo tehdy o boj pravoslavní s katolictvím na půdě československé a naše otázka jest: který z těchto dvou programů pro vznikající křesťanství byl správnější? Který sliboval zdravější náboženský vývoj? Pro který bychom se byli tehdy rozhodli my, kdybychom byli měli tehdy volit, jsouce poučeni tak, jak jsme o obojím vyznání poučeni dnes?

D) CÍRKEV - STÁT - NÁROD

»Slovanský bohoslužebný jazyk proti latinskému« bylo v našich zemích jedním z hesel, kterými se tehdy agitovalo; co toto heslo v tehdejších kulturních podmínkách asi znamenalo? Jde tu snad o zázrak, že v IX. století se z ničeho nic objevila u obyvatelstva (které jen tak tak se právě probouzelo z nekulturního dosavadního života) najednou moderní hesla o národnosti, vyjádřené jazykovým právem? To je otázka nikoli jen pro vlastence, nýbrž pro teorii dějin. Chápeme, že svatí Cyril a Metoděj nemohli za tehdejších kulturních podmínek objevit ani radium ani Newtonův zákon gravitační, neboť takové objevy potřebují přípravy ideové, dříve než mohou být učiněny. Newton nebyl možný bez Keplera, Kepler bez Galileiho, Galilei bez Koperníka. Je však idea národnostní podstatně jiná věc než idea vědecká, tj. je snad nezávislá na tlaku historických podmínek? Tak nezávislá, jako je na historii nezávislý vzorec pro rovnici kruhu nebo pro chemickou sloučeninu, který je určen správností a nikoli podmínkami dějin? Tento problém je třeba si uvědomit, jasně dříve, než se podíváme na fakta.

Fakta jsou tato. Cyril a Metoděj, vůdcové pravoslavných, byli Řekové, nikoli Slované. Ani ve své balkánské vlasti, ani ve vzdělanější Evropě západní neměli příležitost poznat význam jazykového vlastenectví na některém tehdejším politickém zjevu. Kolem nich stáli všelící potentáti více méně nevzdělaní, pro něž existovaly jen otázky, jak zachovat moc a jak ji rozšířit na úkor všelikých potentátů sousedních. Jazyk obyvatelstva neměl pro vládců význam v oné době, pro niž i slovo absolutismus je vzato z terminologie pokrokové. Z kulturních otázek jedině křesťanství ve svých dvou nezcela jasných tendencích bylo tehdy problémem. Nebylo slovanské ideologie v žádné formě a zvláště nebylo žádného praktického podnětu ke vzniku myšlenky panslavistické; nestála ani čeština proti němčině v cyrilometodějství, nýbrž dialekt slovanský (»slavicae litterae«) proti latině (»lingua latina«). Historik, který by chtěl dokazovat, že Cyril a Metoděj byli nositeli nějaké »slovanské idey«, nechť napřed dokáže, že tehdy tato idea, jakožto idea, tj. jakožto program, třebas neuvědomělý, vedla některý národ. Je takový důkaz vůbec přípustný? Srovnajme »národní uvědomění« Metodějovo s tím, co se tehdy dalo na západě.

V rámci jednotné organizace církevní, jež byla obdobou toho, co dnes nazýváme státem, začaly se tvořit ve středověku zárodky států světských, sice ještě uznávající svrchovanost papežovu, ale čím dále, tím více uplatňující svoji autonomii. Germánské feudální zřízení vedlo, jak známo, k počátkům státního života v Evropě, kdežto co bylo na východě, všelíké chanáty a jiné despotie, leželo mimo rámec kulturního vývoje. Církev byla organizací, jež nebyla anebo neměla být z tohoto světa; její byla v první řadě moc duchovní; její středisko bylo v dalekém Římě. Naproti tomu stát byl z tohoto světa, byl hmotnější, bližší tomu lidu, který do státu patřil. Z toho důvodu je nasnadě, že počátky státního života nesly s sebou jakés také porozumění pro kmenovou odlišnost a tak mezi jiným i pro řeč lidu. I jest feudální stát předpokladem národního probuzení: z internacionální, nadpozemské církve pozemský stát a z tohoto národní stát, to jsou pravé stupně evropského vývoje. Později Herder postavil teorii, která tento vývoj líčí obráceně; jako by národ byl napřed, stát potom; tato filozofie nás dnes mate. Pozor na Herdera!

E) ZÁPADNÍ A VÝCHODNÍ VLASTENCI

I probouzel se ve vznikajícím státě tu a tam na Západě kulturní život k vědomí nejasnému sice, ale pronikavému, že by také jazyk lidový mohl být nositelem života ideového. V tom smyslu psal např. král Alfréd Veliký (849-901), vládnoucí asi v době působení Cyrila a Metoděje, svoji slavnou předmluvu k překladu »Pravidel pastorálních« Řehoře Velikého, překladu do angličtiny, jež sám pořídil. Druhdy prý bylo v jeho zemi, tak píše tento veliký muž, mnoho vzdělanosti, ale když on nastoupil na trůn, jen málo lidí umělo vyjádřit vzdělané myšlenky anglicky. Bývalo v kostelích mnoho knih, »ale sluhové Boží měli z nich málo, nerozumějíce jim, neboť nebyly psány jejich řečí«. Proto se rozhodl Alfréd »přeložiti některé knihy, kterých jest všemu lidu obzvlášť třeba, do řeči, které všichni rozumějí«. Prikazuje pak dále, aby synové svobodných rodičů studovali a »aby studovali tak dlouho, dokud se nehodí pro jiné povolání, až všichni dovedou čísti anglicky: a potom ti z nich, kteří chtějí dále studovat a postoupit na vyšší stupeň, ať studují jazyk latinský. (1)

Takový je příklad myšlení tehdejšího na Západě: vzdělaný panovník věří v touhu svého lidu po vzdělání a chce ji ukojit; je praktické, aby lid studoval vlastním jazykem. Studium, studium! je jeho heslem. Tak málo myslí na nějaký rozpor mezi latinou a angličtinou, že národní jazyk je mu průpravou pro jazyk vyšší vzdělanosti, jazyk latinský. Vizme, jak králi Alfrédovi šlo o obsah vzdělanosti a jak mu jazyk byl prostředkem pro její dosažení.

Proti slovům Alfrédovým, ještě dnes čestným pro anglický národ, postavme výrok Metodějův, který mu legenda vkládá do úst, jediný výrok, vykládaný jako projev jeho vlastenectví: vyčítáš z něho nedůvěru v duchovní schopnosti nevzdělaného lidu, kterému věrozvěstové naši kázali evangelium a k němuž je třeba snížit toto vznešené učení, aby si je mohl osvojit. »I vece, proč, otcové, bráníte zjevně mše svaté a jiné hodiny jazykem mým slovanským zpívati a písma řecká a latinská v slovanský jazyk překládati? Neb kdybych toho nečinil, nikoli bych lidu tomu prospěti nemohl, nebo lid tvrdé šíje jest ... a neznaje cest božích: proto toto spasitelné jsem jim z vdechnutí božího našel, skrze něž mnoho jsem jich Pánu získal. A proto nemějte mi za zlé, otcové.« Tu není ani stopy po národním nebo dokonce jazykovém uvědomění a nejedná se o vzdělanost, nýbrž jen o ritus náboženský (jehož se Alfréd ani slovem nedotkl), kterým se má nevzdělaný lid získat pro víru.

Také mezi germánskými kmeny se v oné době projevovaly první stopy jazykového uvědomění. Byli hrdi na vlastnosti svého franského kmene; uměli latinsky; proč by však nepsali i svým jazykem? Neboť je to jazyk mocný, třebas nespoutaný gramatickými pravidly. Frankové jsou také udatní jako Římané a Řekové, mají velikou moc bohatství i statečnost a nikdo se jim nevyrovná v boji. Proč by tedy nezpívali chválu boží také jazykem franským? (2) Tak psal franský mnich kolem roku 835, tedy ne dlouho před vystoupením bratří soluňských; ani on nerozuměl zpíváním chválu boží mešní ritus, nýbrž kulturní uplatnění franského jazyka vedle latiny. Je vidět, co tu znamená chuť psát německy: mnich byl domýšlivý na všechno, co patřilo jeho kmeni a tedy i na jazyk. Není to tak krásné jako touha krále Alfréda, dát lidu svému vzdělání; budiž jakkoli, u slovanských věrozvěstů není ani stopy ani po takovéto kmenové domýšlivosti, po vědomí totiž, že slovanství je mocný kmen, který se vyrovná římanství, a řeč slovanská že vydrží srovnání s latinskou. Takový smysl se pokusili teprv vlastenci XIX. století podsunout málo lichotivým slovům legendy o bratřích soluňských!

Žádná zpráva, ani přímá, ani nepřímá, nenasvědčuje, že by byli slovanští věrozvěstové měli nějaký jiný politický zájem, než sympatie k pravoslaví a antipatii proti německým biskupům, antipatii církevní, nikoli nacionální. Zvláště nenasvědčuje žádná zpráva tomu, že by měli nějaký zájem o »slovanství«, jakkoli pochopené.

Ani o německých biskupech nelze předpokládat, že by byli tehdy v zápase s východním kultem bojovali za práva německého jazyka. »Jazykového sporu« v našem slova smyslu nebylo. Nic nenasvědčuje tomu, že by se byli němečtí kněží stavěli nad obvyklou praxi tehdejšího křesťanství. Katolictví uznávalo, že se Bůh může ctít všemi jazyky. Frankfurtská synoda z roku 794, na níž byli biskupové z celé franské říše, tedy z velké části Němci, učinila toto

mezinárodní usnesení; »Aby nikdo nevěřil, že k Bohu je dovoleno modlit se jen ve třech řečech; protože v každém jazyce lze Boha ctít a člověk v každém jazyce dojde vyslyšení, jestliže se za spravedlivou věc modlí.« (3) Přes to však Němci v tehdejší době nikdy nepoložili otázku německého jazyka bohoslužebného ani na svém, ani na cizím území. Netušili ještě, co teprv pozdější století objevila, že jazyk lidu může být organizační silou i pro náboženství. Šlo tehdy ve sporu tzv. cyrilometodějském o latinu, jako řeč internacionální a kultickou, a chtěli, jako o řeč vládnoucí duchovní kasty, nikoli o jazykové nacionální aspirace. Co však znamenal »slovanský jazyk« jako heslo vládnoucí kasty pravoslavné, neboť tam skutečně heslem byl?

1) Taylor »The Mediaeval Mind« (1911) I., 189.

2) V saském Heliand, srovn. Taylor. »The Mediavel Mind« (1911) I. 203. Srovn. i týž I., 307.

3) Goetz, 168: »Ut nullus credat, quod non nisi in tribus linguis Deus orandus sit; quia in omni lingua Deus adoratur et homo exauditur, si iusta petierit.«

F) SLOVANSKÁ BOHOSLUŽBA

Slovanská bohoslužba byl obřad, při němž záleželo na mystické náladě, způsobené tímto obřadem, nikoli na obsahu slov, kterým by měl účastník obřadu rozumět. Nesmíme se dát svést naším moderním názorem, který byl vypěstován protestanstvím, jež si žádá individuálního porozumění učení Božímu. I katolictví, právě jako pravoslaví, klade důraz na kult a jeho podstatu nevidí v přirozeném smyslu slov kultických, nýbrž v mystické náladě, kultem vzbuzené. F. Heiler ve svém velikém spise o katolictví ukazuje podrobně na to, jak i v katolictví i v pravoslaví má liturgie tento význam mystický; slova mají jen symbolický význam, vydražďující nejasnou náladu; mše je jakoby divadlem, na němž se odehrávají tajemné věci; oblek, výzdoba oltáře a zpěvy lákají smysly estetickým požitkem. Tu nejde o to, lidsky rozumět tomu, co se na oltáři odehrává; naopak, tajemství bychom znesvětili vůlí porozumět mu. Pravoslaví je ještě mystičtější než katolictví. Tak tomu bylo i v devátém století. Ani stín nějakého fakta nesvědčí pro to, že by byl Cyril a Metoděj vystoupili s revoluční zásadou, že je třeba rozumět tomu, co se při mši odehrává. Což by to byli předchůdci Lutherovi? Jestliže přesto nacházíme u tehdejších obránců pravoslaví slova, že lid latině nerozumí, slovanskému dialektu rozumí, znamená to jen, že slovanská slova spíše jej vydražďují k mystické náladě než latinská. Snad vydražďují, nevím – ale o to snad nejde a jistě nemá jít tam, kde se jedná o význam národního jazyka!

Nicméně solušští apoštolové zavedli opravdu k nám bohoslužbu slovanskou; jaký tedy měla význam, když je anachronické přičítat jí význam národnostně jazykový, který objevila teprve doba nová?

G) NÁRODNÍ JAZYK JAKO SÍLA A JAKO SLABOST

Nacionální idea, jak se o ní jedná v moderní sociologii, je aktivní tvůrčí síla dějinná; je to přesvědčení, že národnosti jsou »přirozenými orgány lidstva«, jak učil Herder. To znamená, že řádně provedená organizace lidstva si žádá nacionální (a tedy eventuálně jazykové) diferenciaci. V tomto případě je nacionální idea programem teoreticky odůvodněným, jemuž se lidé mají podrobit, a je vědomým pokusem o dokonalejší organizaci lidstva. Tento nacionalismus je dítětem nové doby; předpokládá vědomí, že vůbec lze společnost lidskou podle programu organizovat a reorganizovat. Podobnou novodobou ideou je reformace (pokus reorganizovat křesťanství), jsou moderní republiky, je demokracie, socialismus atd. Tu všude jde o to, že lidé shledávají v dosavadní organizaci lidstva nedostatky a podávají návrhy více méně promyšlené, jak tyto nedostatky opravit.

Něco podstatně jiného je tak zvaný nacionalismus orientálních církví. Orientální křesťanství, rozvíjející se na půdě kulturně zaostalé, drobilo se od pátého století na lokální útvary, jakými jsou mimo jiné církve arménská, syrská, koptická, habešská a na stupni něco vyšším církve

pravoslavné, rozdělené podle států (řecká, bulharská, srbská, ruská atd.). Toto »nacionální« rozdrobení křesťanského Orientu pochází ze slabosti tohoto křesťanství, které nedovedlo udržet jednotnou organizaci ovládanou jedním duchem, a rozpadlo se tedy na přírodní součástky, které od té doby ovládá jen jednotný zvyk, nikoli jednotné přesvědčení, jako se rozpadne stát, ztratí pevnou vládu. Rozeznáváme mezi individualizací a rozkladem, mezi diferenciací a uvolněním jednoty; při narození se dítě oddělí od matky; i na mrtvole se hnijící maso odděluje od těla. Je rozchod lidí a idejí způsobovaný uvědomělou vůlí; je jiný rozchod způsobený nedostatkem soudržné vůle. Orientální nacionální církve zůstaly kulturně bezvýznamné, nestavše se zdrojem nových idejí ani pro svou vlast ani pro lidstvo. Je známo, jaký elementární náboženský a kulturní význam měl překlad bible Lutherův a bible Kralická: nejde tu o pouhý fakt znacionalizování Písma, nýbrž jde o důsledek zásady, že každý je povolán sám Písmo číst a vykládat si je; jde o vzpouru proti autoritě papežství. Něco podstatně jiného je překlad Písma do jazyků orientálních: do syrského (do II.-IV. století), do koptického (III. a IV.), do etiopského (IV.), arménského (V. století). Tyto překlady jsou bez tvůrčí síly, protože jsou pouhým ústupkem nevzdělanosti lidu. O jaký překlad usilovali Cyril a Metoděj?

Nic nenasvědčuje tomu, že by »slovanská bohoslužba« soluňských bratří patřila jinam než do této orientální slabosti myšlenkové vůči přírodním poměrům, jakými je i jazyk. Slovanští věrozvěstové »činily ústupky« jazyku, kdežto náš západní nacionalismus vidí v jazyku kulturní sílu. Připomeňme si ještě jednu důvod, který věrozvěstové mají pro zavedení slovanské bohoslužby: je prý to lid »tvrdé šíje« a proto prý je třeba povolit jeho hlouposti a mluvit k němu slovansky a ne latinsky. Bylo by možno takovým trapným způsobem odůvodňovat ideály reformační nebo moderní demokratismus? Co bychom řekli, kdyby někdo odůvodňoval potřebu československého státu tím, že lid český je tuze hloupý na to, aby poslouchal císaře a proto je třeba mu dát vůli a nechat jej samostatným?

Všechno to, co se uvádí nad tuto malátnost kulturní jako důvod pro slovanský jazyk při bohoslužbách, je výmyslem nové doby. Nic nenasvědčuje tomu, že by byli svatý Cyril a Metoděj měli na mysli např., že se slovanská řeč vyrovná latině nebo němčině, anebo dokonce, že snad slovanský jazyk je schopen být základním organizačním principem pro zřízení království Božího na zemi. Proto papež dovoloval slovanský jazyk, dokud byl jen dočasným prostředkem pro domnělou nekulturnost českého lidu, ale zakázal jej, jakmile ohrožoval jednotu církve.

Kdyby byl v ideji »slovanské bohoslužby« nějaký zárodek moderní ideje nacionální, projevilo by se to v dějinách například tím, že by pravoslaví dovedlo lépe respektovat národnostní živly než katolictví. Pravý opak je pravda. V pravoslaví bylo cizáctví větší než v západním křesťanství. Bulhaři vzpomínají například také svatých Cyrila a Metoděje jako svých věrozvěstů a řecká církev u nich ovládla. Zdělila snad po Cyrilu a Metoději smysl pro nacionální potřeby bulharské? Tak malý měla smysl, že národnostní boj Bulharů za svobodu v XIX. století se nevedl jen proti Turkům, nýbrž stejně proti Řekům, původním věrozvěstům, kteří si ponechali celou duchovní moc a všechny úřady pro sebe. (1) I v Rusku hierarchie bývala řecká; z třiaadvaceti metropolitů kyjevských před vládou Tatarů byli jen tři Rusové a tři Jihoslované, ostatek Byzantinci a také mnoho kněží a mnichů bylo Řeků. (2) Nevíme, jak bylo u nás za svatých Cyrila a Metoděje; kdo ví však, jestli pozdější pronásledování metodějčů nepocházelo také odtud, že to byli cizinci, Řekové!

1) St. Zankov »Die Verfassung der bulgarischen orthodoxen Kirche«, (Zürich, 1918).

2) Masaryk »Rusko a Evropa«, I. 47.

H) ŠLO TAKÉ O JURISDIKCI

Snad ještě důležitějším předmětem sporu mezi cyrilometodějci a německými biskupy, než rozpor mezi vznikajícím pravoslavným a katolickým pojetím církve, byla »jurisdikce«, tj. šlo o to, kdo má právem církevně vládnout nad oblastí, zvanou Panonie (k níž patřila církevně i Morava). Metoděj byl totiž pro tuto oblast jmenován přímo za arcibiskupa papežem, ač už po

dlouhou dobu patřila pod správu biskupů německých. I šlo ve sporu o to, měl-li papež za těchto okolností právo pro Panonii arcibiskupa jmenovat. Ve sporech z toho vzniklých němečtí biskupové volali Metoděje k soudu před německého panovníka a odsoudili jej i uvěznil. Papež po dlouhém váhání vypravil do Němec svého legáta, jenž přinesl rozhodnutí: že papež měl právo arcibiskupa jmenovat, že se němečtí biskupové neprávem proti jeho rozhodnutí postavili a že je stihne klatba, jestliže Metoděje nepropustí z vězení. Metoděj byl propuštěn a ujal se znova úřadu.

Z tohoto sumárního vylíčení jde, že tu nešlo dokonce o nějaký nacionální požadavek Čechů ani Němců, nýbrž o otázku církevního práva. Němci se nevzpírali proti papeži jen tak (je to snad takový hřích, že se opřeli papeži, když myslili, že jsou v právu?). Všichni spisovatelé, i ti, kteří jsou papeži nakloněni, jako Lapôtre, uznávají, že jmenování Metodějovo bylo iregulární, protože Němci opravdu po dlouhá léta v Panonii církevní moc vykonávali, papež však rozhodl, že jeho právo nemůže být promlčeno a ukazoval zase na iregulárnost odsouzení arcibiskupa Metoděje, který směl být souzen jen papežem.

I) PŘEHLED

Ve sporu německých biskupů proti slovanským věrozvěstům nešlo o žádnou nacionální ideu ani ze strany české ani německé. Šlo o rozpor mezi počínajícím se pravoslavím a katolictvím; pravoslaví, mystičtější a ideově malátnější, podrobovalo se více místním slabostem, za jakou pokládalo řeč domorodců; katolictví, energičtější, hájilo práva kulturního jazyka, jakým byla tehdy latina. Šlo za druhé o právní otázku, kdo za panujících právních poměrů má církevně vládnout nad Moravou a sousedními zeměmi. Papež rozhodl svým mocným slovem, že právo patří jemu. I je úkolem moderního historika odpovědět na otázky: co by volil dnešní pozorovatel oněch událostí, kdyby, rozložte si problém, jak jej tuto rozkládáme my, byl on současníkem Metodějovým? Jak by rozhodl spor jurisdikční spravedlivě, tj. podle středověkého církevního práva? Trvám, že řeše takto ony události, nenarazí na nacionální otázku. Jestliže však opustí stanovisko kritického dějepisce a odevzdá se liberalismu devatenáctého století a bude vzdychati nad utlačováním slovanské bohoslužby (které sám nevěří) a protestovat proti zpupnosti německých biskupů (jako by zpupnost byla nějakým dějinným faktorem) pak – sestaví sice politickou řeč, ale bude tak dalek skutečných událostí, které se sběhly v IX. století, jako je pohádka o princezně se zlatou hvězdou na čele daleko od skutečného života na panovnických dvorech.

J) KONEC VLIVU CYRILA A METODĚJE

Cyril a Metoděj podlehl v zápase s německými biskupy. Už před nimi bylo v Čechách a na Moravě šířeno křesťanství od západu a nelze pro žádné tehdejší období odhadnout, kolik bylo poměrně pravoslavných a kolik katolíků (šlo-li vůbec obojí nějak určitěji rozeznat). Mezi oběma směry se vyvinul spor, v němž pravoslaví, kulturně slabé, podlehl. Podle toho, co vypravují legendy, zdá se, že pravoslaví zůstalo lidu cizí, neboť legendy mluví jen o sporech kněží obou církví, ale nic ani o sporech šlechty ani lidu. Panovníci čeští byli v rozhodných chvílích na straně církve západní. Arcibiskup Metoděj byl sice ponechán v úřadě do smrti, jeho pravoslavní následovníci byli však ze země vypovězeni. Lid rychle zapomínal na tuto epizodu; co historikové sebrali jako památky na ni, je folklór bez náboženského významu. Když Karel IV. založil ve XIV. století klášter na Slovanech v Praze a vymohl proň slovanské bohoslužby, nebyla to ani vzpomínka na Cyrila a Metoděje, neboť v zakládací listině stojí, aby mniši »sloužili službu boží toliko v jazyku slovanském pro čest a památku svatého Jeronýma, výtečného překladatele svatého Písma z hebrejštiny do jazyka latinského a slovanského« (1) Také Hus se později dovolává domnělého slovanství tohoto svatého a nedbá Cyrila a Metoděje. Kultura byzantská, která k nám s cyrilometodějstvem zabloudila, zůstala nám tak cizí, jako Babylón nebo starověký Egypt. Hus a celé husitství se vyvíjelo úplně v ideologii západní.

Teprve politické směry nové doby tvořily cyrilometodějství a daly mu vlastenecký a protiněmecký význam; ale i tu se prokázalo cyrilometodějství neplodným; na nějakou dobu

zaujalo organizátory nové církve československé, ale jen aby tam způsobilo zmatek a osvědčilo, že náš lid nemá předpoklady pro přijetí pravoslaví. (2)

1) Svatý Jeroným pořídil ve IV. století oficiální latinský překlad bible »Vulgatu«.

2) Historii pravoslaví v československé církvi probírá K. Bauer Myšlenkové proudy v československé církvi« (Olomouc, 1924).

K) NĚMEČTÍ MISIONÁŘI V ČECHÁCH

Obraťme se nyní od slovanských věrozvěstů k německým a pokusme se učinit si obraz o jejich činnosti a vedoucích ideách.

Činnost německých misionářů u nás asi nebyla podstatně jiná než jak si vedli tehdy západní misionáři vůbec. Ovšem naše země ležela skoro na periférii tehdejšího kulturního světa a proto nepůsobily u nás asi síly prvotřídní. Zdá se, že už tehdy bylo největší porozumění pro upřímnou misionářskou činnost v Anglii a že čím dále odtamtud na východ, tím více bylo náboženské nadšení zatemňováno malichernostmi světskými.

V oněch dobách kmenové rozdrobenosti byli misionáři energickými propagátory internacionální ideologie, založené na latině jako na dědictví vzdělanosti klasické a jako na dorozumívacím jazyku mezi vzdělanci. Internacionalismus misionářů v protívě k lokálnosti kultur pohanských je vynikajícím rysem oné doby. Příklady věc dosvědčí. Velkým misionářem francouzským byl svatý Martin. Pocházel z dnešního Maďarska, stal se biskupem v Tours a celá střední Francie byla poté polem jeho misionářské činnosti; všude kázal s velikým úspěchem - neznaje domácí řeči: kázal latinsky. Velikým misionářem pro Skotsko byl Columba, Irčan; vůdcem misionářů do Anglie byl Říman Augustin; měl s sebou tlumočníky. Větším a úspěšnějším misionářem v Anglii však byl Aidan. Historik o něm vypravuje: »...protože Aidan uměl jen málo anglicky, tlumočil jeho řeč jeho soudruh, když kázal svým pánům a sluhům.« V Bavorsku »až do konce VIII. století biskupové, z nichž někteří neměli pravidelných diecézí, byli cizinci, a byli konsekrováni mimo Bavorsko«. Veliký apoštol německý, svatý Bonifác, byl Anglosas z Anglie; na stará kolena, když přehlížel svou činnost pro Němce, psal kaplanovi krále Pipina, aby, až umře, jeho soudruzi misionáři byli podporováni, »neboť skoro všichni jsou cizinci«. Pro náladu misionářů v oněch dobách jsou příznačná slova, kterými odbyl Severinus, misionář v dnešním Rakousku, otázku, z které země přichází: »Jaký prospěch má z toho služebník Boží, jestliže jmenuje svou vlast, leda že se chlubí... Víš-li, že já, člověk nehodný, opravdu toužím po nebeském království, nač potřebuješ znáti ten pozemský kraj, na který se mne ptáš? Věz, že Bůh, jenž tebe určil na kněžství, poručil mi, abych přebýval mezi těmi, kdo jsou ohroženi mnoha nebezpečnostmi.« (1)

V zemích pokřtěných misionáři zakládali církevní organizace, fary, biskupství, arcibiskupství, kláštery, a protože není možná, aby jakákoliv organizace žila bez peněz, opatřovali jim důchody. Duchovní moc byla v rukou lidí, jen lidí, nikoli andělů; byla to doba neurovnaná, nepořádek ve franské říši podporoval nepořádky církevní, na stolcích biskupských vládly starosti světské; biskupství bylo v oné feudální době pokládáno jen za majetek, jenž má býti rozmnožován a upevňován. Také ti velcí misionáři, jejichž příklady jsme nahoře jmenovali, byli jen lidé, zlostní, tvrdí, panovační; ale i u nás i jinde slabost lidská byla překonána vírou ve veliké poslání misionářské; i u nás se našli velcí misionáři, jako v zemích západních: první dva biskupové pražští; Dětmar a Vojtěch stáli vysoko nad malicherností lidskou.

1) Uvádím tyto doklady podle C. H. Robinson »The Conversion of Europe« (1917).

L) ÚKOLY MISIONÁŘŮ U NÁS

Pokřtění Čech od západu se událo hlavně od Salcburku a Pasova; vládcové těchto diecézí a jejich lidé pak působili u nás, pokud lze přehlédnout, v podstatě takto:

1. Šířili v zemi křesťanství. Neznalost domácí řeči byla při tom asi menší překážkou, než se zato má, protože jak bylo a je zvykem, vychovali si domácí žáky, kteří pak obstarávali přímý styk s lidem, kdežto cizinci obstarávali práci organizační a styk s jinými zeměmi. Jak bylo zvykem, učilo se na školách pro výchovu misionářů řeči té země, kam měli misionáři odejít, a na těchto školách byli také vychováváni kandidáti pro kněžství, vybraní z domácího lidu (svatý Vojtěch byl vychován na škole misionářské v Magdeburku).

2. Přinášeli kulturní spojení se vzdělaným světem tehdejší i se vzdělaností klasickou, povznášeli hospodářství (zaváděli například ovocné stromy a léčivé rostliny), zvláště však reformovali mravní život. Jaký to byl tehdy těžký úkol! Praha byla tehdy otrokářským tržištěm; mnohoženství bylo zvykem, a jestliže bratrovraždy a veřejné popravy dětí knížecích se dály na dvoře panovnickém, jaké asi byly způsoby lidu! Ze vzdechů a bouřlivých životních událostí prvních pražských biskupů, Dětmara a Vojtěcha, je vidět, jak nadlidský úkol na sebe vzali.

3. Podstatnou částí misionářského úkolu byl zápas proti sektářství. Nemáme-li dnes porozumění pro středověké zdůrazňování přesné formulace víry a jednoty kultu, nesmíme přehlížet, že žijeme v jiných názorech; němečtí misionáři jednali jen v duchu své doby, jestliže bojovali u nás proti »slovanské bohoslužbě«, která se jim právem jevila jako pokus o založení nové sekty; nešlo v tehdejší době o otázku jazykovou, nýbrž o jednotu církve. Podobně němečtí misionáři bojovali proti ariánství na půdě dnešní Francie; tam se užilo většího násilí na přemožení ariánských Burgundů a Vizigotů a na jejich obrácení k pravověrnosti, a přesto nemělo toto obrácení za následek zgermanizování těchto kmenů. Tak ani v Čechách pokřtění neznamenovalo poněmčení. Uvážíme-li, že většina misionářů v našich zemích přišla z Němec a že měli přirozený zájem na tom, aby u nás měli své lidi, překvapuje, jak samostatně a po česku se křesťanství u nás vyvíjelo. V IX. století bylo zřízeno biskupství a arcibiskupství na dvoře moravském, v X. století v Praze. Sousední biskupové němečtí se tím sice cítili zkráceni, ale přesto se tato biskupství zorganizovala poměrně hladce. První biskup v Praze byl Němec Ditmar (Dětmar), který česky uměl, druhý byl Čech, svatý Vojtěch. Ani potom není vidět, že by vládl ve jmenování biskupů nějaký německý klíč. Ze sedmnácti biskupů do konce XII. století bylo sedm Němců a deset Čechů. Členové nově zakládaných klášterů byli sice většinou Němci, ale že nebylo zvláštních antipatií proti Čechům, ukazuje fakt, že se kláštery poněmčily počesťovaly. Obyvatelstvo se nestavělo proti misionářům »Němcům«. Lid obecný byl asi bez zájmu; panstvo asi pokládalo němečtí za okno do světa a učilo se německy. Při instalaci prvního biskupa v Praze páni zpívali německy, jako by se to samo sebou rozumělo.

M) ZÁVĚR

Český kmen a německý kmen, český a německý jazyk existovaly v Čechách a na Moravě v době Cyrila a Metoděje jako dvě přírodní skutečnosti; duchovní život však nebyl jimi ovládnut; kulturně nestálo tedy za oněch časů v Čechách a na Moravě proti sobě němečtí a slovanští, nýbrž pravoslavní a katolictví. Nebojovalo I se o český jazyk proti misionářům, nýbrž šlo o založení křesťanství. Tyto ideové boje byly vedeny prostředky lidskými a středověkými. Byl např. arcibiskup německý, jenž žádal papeže, aby domluvil Moravanům, »aby od své pýchy upustili a uznali, koho poslouchati mají; nebo neuposlechnou-li slov vašich, ať chtějí či nic, mocí přinuceni budou, aby před Franky sklonili šiji svoji; ale to se nedokoná bez velikého krveprolití«. Tak se jednalo ve středověku - a nejen ve středověku. Byli snad jen Němci násilní? Žil český kníže Boleslav, jenž na den svatého Václava způsobil bartolomějské vraždění Slavníkovců na hradě Libici. Žil jiný náš panovník Soběslav, jenž dával po balkánském mravu zajatým Němcům uřezávat nosy. Divné to byly nástroje civilizace! Nebylo však patrně lepších. Byly doby, kdy se lidé holili kamenem a cihlu pokládali za nejjemnější materiál pro zapisování velkých událostí; měla-li kamenná břitva zuby a jestliže vypálená cihla byla těžkým materiálem i pro ukládání do knihovny, i tyto hrubé prostředky byly stupněm v pokračující vzdělanosti!

N) PALACKÉHO TEORIE

Bylo by zajímavé vyšetřovat, jak se vyvinuly dnešní vlastenecké názory o »cyrilometodějství«. Nedorozumění o něm formuloval teoreticky však Palacký ve svých Dějinách; co po Palackém

bylo napsáno, spočívá jen na jeho pojetí, s výjimkou Masaryka, který i tu bystře postihl omyl Palackého. Palacký žil v době liberalistické, která neměla smyslu pro upřímnost a světodějnost křesťanské víry. Palacký podlehl názoru, který měl víru za »soukromé přesvědčení«, tj. za něco, co nemá vlivu na dějiny; za ženoucí sílu dějin pokládal Palacký vlastenectví. Známá je jeho slavná formule českých dějin, jež přešla v krev české politiky: »Hlavní tedy obsah a základní tah celého dějinstva českomoravského je, jakož jsme již podotkli, ustavičné stýkání a potýkání se slovanství s římanstvím a němečtvím, ve smyslu nyní vyloženém; a jelikož římanství ne samo sebou, ale téměř veskrze jen prostředkem Němečtva se Čechů dotýkalo, můžeme také říci, že dějiny české vůbec na sporu s Němečtvem se zakládají, čili na pojímání a zamítání způsobů a řádů německých od Čechů.« (1)

Podle této koncepce jsou obsahem českých dějin zápasy politické (nacionální); život ideový, přesvědčení, ideály, víra jsou jen epifenomenon, jak je vidět ze slov Palackého, že »římanství« (tj. opět politika!) ne samo sebou, ale téměř veskrze jen prostředkem němečtví Čechů se dotýkalo. Pro samou »německost« tohoto »římanství« Palacký nezpozoroval jeho náboženského obsahu. Ta náhoda ve světě ideálu, jak si nějací Němci ustanovovali »způsoby a řády«, dávala podle Palackého základ českému bažení po věčnosti! Co by se bylo stalo s Čechy, nebýt Němců? Palackého koncepci opakovali po něm více méně neobratně historikové i lid. Aby se této teorii učinilo zadost, líčí se »cyrilometodějství« jako jakési malicherné vlastenecké zápasy mezi jakýmsi nafoukanými německými biskupy a českým utlačovaným lidem.

Palackého stanovisko k cyrilometodějství je obsaženo v těchto slovech jeho vypravování: »Padly tyto důležité církevní proměny do doby, ve kteréž na Moravě a Dunaji byl veden nejtuzší boj o nepodlehlost a samostatnost národní; a jelikož Němci v zemích slovanských byli zvyklí provozovat vždy pospolu a nerozdílně práva panství duchovního i světského, není pochyby, že i ony napomáhaly k většímu zapletení a zjitření boje toho.« (2) Nikde Palacký neanalyzuje poměr katolictví a pravoslaví, nikde se nenamáhá pochopit, jaký program vedl Cyrila a Metoděje a jaký jiný náboženský program vedl německé biskupy. Pro něho, liberála, takovéto programy byly »teologií«, která moderního učence prý nezajímá.

Jak od základu zkresluje Palackého koncepcí českých dějin dobu cyrilometodějskou! V IX. století nestálo proti sobě slovanství a římanství, nýbrž pravoslaví (vedené Řeky) a katolictví (vedené Němci). Nezápasili pak Češi proti Němcům, spojeným s papežem, nýbrž papež stál na straně protiněmecké, kdežto moravský panovník Svatopluk byl ke sporu mezi německými biskupy a Metodějem skoro lhostejný. Nestáli Češi proti Němcům, protože Češi byli sami rozdvojeni a česká knížata a čeští biskupové (svatý Vojtěch) nejvíc pravoslaví pronásledovali. Slovanskou bohoslužbu nezničili Němci, nýbrž svatý Vojtěch: »víru pravou zrušil a písmo slovanské zavrhl a místo toho ustanovil písmo latinské a pravé biskupy i kněze pobil a někde rozehnal«. Nestálo proti sobě slovanství a němečtví, neboť šlo o náboženství, a nacionálních otázek v našem smyslu nebylo; nebylo »němečtví«, neboť Bavor a Sas si byli tehdy cizí, jako Bavor a Čech.

1) Palacký »Dějiny« I./1., 12.

2) Palacký »Dějiny« I./1., 142. Ještě hrubší liberalismus a náboženské nepochopení číší z tohoto ocenění cyrilometodějství od ruského spisovatele Lamanského: »Ve velkém výkonu bratří je především důležitý překlad Písma a pořízení slovanské spisovné řeči, zároveň se silným veřejným obhájením práva kmene slovanského, mít svoje národní písemnictví.« (Brückner v »Naší době« XI. 190). Jaké to hrubé zkreslení ideálů středověkých!

O) PRAVDA VÍTĚZÍ

Křesťanství promluvilo k Čechům evangelium, »že se naplnil čas a přiblížilo se království boží«; nebesa se otevřela; poprvé zažili Češi dotek věčnosti. Máme snad předpokládat, že Češi, uslyševše německé misionáře takto kázat, neodpovídali: »Pane, půjdu za tebou, kamkoli se obrátíš«, nýbrž, že měli jen smysl pro to, jaké mají misionáři šaty a jaký akcent? »Nechat mrtví pochovávají mrtvé své, ty však, jda, zvěstuj království boží.« I Palacký pochovával

mrtvé své; pro něho hlavní byla náhodná a politická věc, že to byli Němci, kteří kázali evangelium, a vedlejší byl obsah kázání. Budeme i my pochovávat mrtvé své? Západní křesťanství bylo pro nás spásou; první kulturní styk Němců s Čechy vedl k vítězství pravdu! (1)

1) Velká literatura o »cyrilometodějství« je vypočtena v Zíbrtově »Bibliografii české historie«, II. (Praha 1907). Sám jsem četl vedle Palackého »Dějiny« tyto úvahy: J. Šolc »Národnost a její význam v životě veřejném« (Praha, 1881). V. Novotný »České dějiny«, I./1. L. K. Goetz »Geschichte der Slavenapostel« (1897). Lapôtre »L'Europe et le Saint Siège à l'époque carolingienne« (1895). Brückner »Pravda o slovanských apoštolech a jejich působení« (»Naše doba«, XI). H. Richter »Slovanské kapitoly z české historie« (Olomouc, 1922).

(pokračování)

Původně vyšlo v r. 1928 v nakladatelství Čin v Praze.

Pro www.go-east-mission.de převzato z www.cs-magazin.com (červenec 2008) s povolením.

[Část 2.](#) - [Část 3.](#) - [Část 4.](#) - [Část 5.](#)